

موضوع: نقش زنان در بازسازی عتبات عالیات

سمیه داداش زاده¹

چکیده:

زنان به عنوان نیمی از جمعیت مؤثر جامعه، در جنبه های مختلف زندگی اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی، حضوری فعال دارند. بازسازی عتبات عالیات به خاطر مقام والای اهل بیت حائز اهمیت می باشد. در این مقاله ابتدا مفهوم عتبات و تاریخچه بازسازی آن توضیح داده شده و سپس به مشارکت زنان در این فرآیند پرداخته می شود. در این راستا، تأثیر زنان در فرهنگ سازی بازسازی، تربیت نسل جوان و احیای هنرهای ایرانی و اسلامی در عتبات، مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین به راهکارهای نوین برای مشارکت زنان در بازسازی عتبات عالیات اشاره شده است. هدف از این تحقیق بررسی نقش زنان در بازسازی عتبات عالیات است. این تحقیق به روش توصیفی - تحلیلی و کتابخانه ای نگاشته شده است. نتایج نشان می دهد که حضور فعال زنان در این عرصه، نه تنها به حفظ و احیای عتبات عالیات کمک کرده بلکه باعث ایجاد انگیزه در نسل های جدید برای ادامه این راه شده است.

کلید واژگان: بازسازی، عتبات عالیات، نقش زنان.

¹. طلبه پایه 5، سطح 2، حوزه علمیه خواهران الزهرا (س)، ارومیه.

مقدمه:

ائمه اطهار عنوان مشهوری در میان شیعیان است که به دوازده تن از پیشوایان و جانشینان پس از رسول اکرم (ص) اطلاق می شود. این دوازده تن را به همراه پیامبر اکرم (ص) و حضرت فاطمه زهرا (س)، چهارده معصوم یا اهل بیت می نامند.

بنا بر اعتقاد شیعه، اهل بیت دارای مقام عصمت هستند و از همه اصحاب پیامبر (ص) و بلکه همه مخلوقات خدا برترند. ولایت و برتری جامعه اسلامی بر عهدهی آنهاست و مسلمانان باید در همهی آموزه های دینی و اجتماعی و ...، اهل بیت را مرجع خود بدانند و از آنها پیروی کنند.

بر اساس منابع شیعی، مودت اهل بیت (ع) بر مسلمانان واجب است و در روایات اساس و پایه اسلام معرفی شده است. آیه تطهیر و آیه مودت و احادیث ثقلین، سفینه و امان از جمله آیات و احادیث مشهور در باب فضائل اهل بیت (ع) به شمار می روند و روایات فراوانی نیز مقام و عظمت جایگاه خاندان پیامبر (ص) را در پیشگاه خدا روشن ساخته است.

عتبات عالیات، اصطلاحی است که شیعیان دوازده امامی آن را برای اشاره به آرامگاه های امامان خود، در عراق به کار می برند. این آرامگاه ها در شهرهای کربلا، نجف، سامرا و کاظمین قرار دارند و حضور پر برکت امام رضا (ع) در ایران است.

اهمیت دادن به عتبات عالیات به خاطر جایگاه اهل بیت در میان شیعیان و عشق و محبتی است که آنان به اهل بیت دارند و از این رو شیعیان اهل بیت به ویژه ایرانیان از دیرباز اهمیت خاصی به مقوله بازسازی عتبات می دهند و آن چه را که توانایی آن را از جمله هنر، ثروت، تخصص و ... دارند در این راه صرف کرده و هر کس قدمی بر می دارد.

فعالیت هایی که همهی افراد جامعه از سطوح بالا و پایین اجتماعی، با دیدگاه های متفاوت فرهنگی و شرایط مختلف اقتصادی حتی از مذاهب متفاوت، با

اعتقاد بر خادمی خاندان پیامبر اسلام (ص) و زائران مکرم را در بر می گیرد. عده ای با سرمایه های کلان، گروهی با سطح اقتصادی متوسط و افرادی نیز با سطح اقتصادی بسیار ضعیف، تا حدی که خود در گذران امورات زندگی با مشکلات خاصی مواجه هستند، در کنار یکدیگر با هدفی مشترک گام بر می دارند. این نشان از برکات فراوان سفرهی ائمه اطهار (ع) است که از همه در بهره گیری مزد و اجر و مشارکت در ثواب زیارات زوار به پاس فراهم نمودن امکانات زیارت، دعوت می کند.

در این میان، زنان نیکوکار همچون مردان، در به جا آوردن این سنت حسنه پیشگام بوده و سرمایه های خود را بر مراسم تعزیهی امام حسین (ع)، اطعام عزاداران و بازسازی عتبات عالیات وقف کرده و از لحاظ فرهنگ سازی و همچنین تربیت نسل شیعی که عاشق اهل بیت اند، نقش اساسی دارند.

نمونه های معدود از مطالعات محققین در زمینهی وقف بانوان نشان می دهد اگر چه زنان در ادوار گوناگون تاریخی در انجام امور خیریه و سنت حسنه وقف، همپای مردان پیش رفته اند اما کمتر به اهمیت و نقش زنان در فرهنگ سازی و تربیت نسل جوان و تأثیرات آن در بازسازی عتبات عالیات پرداخته شده است. چند نمونه از مقالات به شرح زیر است:

- خسروی (1374)، در مقاله موقوفات زنان در ایران، به سنت حسنه وقف در میان بانوان نیکوکار ایرانی اشاره دارد.

- احمدی (1376)، در مقالهی وقف نامه های بانوان در دورهی صفوی ضمن بررسی چند موقوفهی مهم متعلق به زنان در اصفهان بیان می دارد که نزدیک به یک ششم از اسناد وقف نامه های موجود در ادارهی اوقاف اصفهان، به بانوان خیر تعلق دارد.

- اسد پور (1382)، در مقاله بانوان بوشهری و سنت نبوی وقف، به معرفی قدیمی ترین و جدیدترین وقف نامه های استان که مربوط به بانوان است اشاره دارد.

- ورنر (1378) نیز در مقالهی زنان واقف در تهران عهد قاجار، به مقولهی وقف زنان می پردازد.

مقاله حاضر علاوه بر پژوهش در مورد تاریخچه بازسازی عتبات عالیات و نقش زنان در این مورد به بررسی نقش زنان در فرهنگ سازی و تربیت نسل جوان در راستای بازسازی عتبات عالیات و احیای هنرهای ایرانی و اسلامی و طراحی و ایجاد راه های نوین مشارکت مردمی در بازسازی عتبات عالیات پرداخته است. در این مقاله سعی بر آن شده تا با بررسی منابع موجود و استفاده از ابزار کتابخانه ای با روش توصیفی - تحلیلی و رویکرد تاریخی به جمع بندی مباحث فوق و به توصیف و تحلیل مباحث پرداخته شود.

مفهوم عتبات عالیات:

عتبات عالیات یا عتبات، اصطلاحی است که شیعیان دوازده امامی آن را برای اشاره به آرامگاه های امامان خود در عراق به کار می برند. این آرامگاه ها در شهرهای کربلا، نجف، سامرا و کاظمین قرار دارند.

واژهی «عتبه» در زبان عربی به معنای آستان و درگاه است. در این عبارت، واژهی عتبه که به صورت جمع «عتبات» به کار رفته، دارای صفتی شده «عالیات» که در زبان عربی باید با موصوف خود «عتبه» تطابق داشته باشد. بنابراین، در اینجا صفت هم به صورت جمع آمده است. این قاعدهی تطابق صفت با موصوف مربوط به زبان عربی است و در زبان فارسی لازم نیست رعایت شود.

عتبات در شهرهای کربلا، کاظمین، نجف و سامرا واقع شده اند و شامل آرامگاه های شش تن از پیشوایان شاخهی دوازده امامی شیعه می شوند. در خلال سدهی نوزدهم میلادی، عتبات عالیات، مهمترین کانون های تحصیل و آموزش شیعی بودند.¹

عتبات در معنای کلی خود، شامل همه حرم های معصومین و آستانه های مقدسه می شود که درگاه آنها مورد تکریم و زیارت شیفتگان قرار می گیرد، اما زیارت

¹. دهخدا، لغت نامه دهخدا، سر واژه های عتبه و عتبات، ص 2907.

عتبات که اغلب همراه با زیارت حج مطرح می شود، بیشتر زیارت کربلا، نجف، کاظمین و سامرا مراد است.¹

تاریخچه بازسازی عتبات عالیات و مشارکت بانوان در آن:

در طول 1400 سال گذشته، حرم شش پیشوای شیعیان جهان در عراق، بارها و بارها مورد تخریب و مجدداً بازسازی شده است که بخشی از آن توسط فرمانروایان و مردمان این مرز و بوم و به دلیل ارادت به خاندان پیامبر اسلام انجام شده است. آل بویه نخستین حکومتی بود که در 1000 سال قبل به بازسازی حرم امامان همت گمارد.²

¹. شیخ عباس قمی، سفینه البحار، ج 2، ص 156.
². قائدان، عتبات عالیات عراق، 1387 ش، ص 64.

مقدس ائمه اطهار بگذرانند.

هنر بافت فرش در مناطق مختلف کشور بالاخص مناطق محروم که بعضاً مورد بی توجهی قرار گرفته بود، با همت والای بافندگان زبردست و علاقه مند به ائمه اطهار (ع) به همراه تشویق قشر جوان، نمونهی ارزشمند و قابل تأمل دیگری است.

همچنین زنان با استفاده از شبکه های اجتماعی و رسانه های جمعی، توانسته اند مردم را به شرکت در این حرکت بزرگ دعوت کنند و نقش کلیدی در موفقیت پروژها داشته باشند. پس با استفاده از راه های نوین می توان مشارکت مردمی را در این زمینه افزایش داد.¹

¹. همان، ص 58.

نتیجه گیری:

بازسازی عتبات عالیات نه تنها یک وظیفه دینی و معنوی است، بلکه یک حرکت بزرگ فرهنگی و اجتماعی نیز به شمار می رود. در این مقاله، به بررسی مفهوم عتبات، تاریخچه بازسازی آنها و نقش حیاتی زنان در این فرآیند پرداخته شده است. تأثیر زنان در فرهنگ سازی و تربیت نسل جوان، احیای هنرهای ایرانی و اسلامی و طراحی راه های نوین مشارکت مردمی نیز از جمله موضوعات مهم مورد بررسی بودند.

زنان از دیر باز نقش مهمی در تاریخ و فرهنگ جامعه ما ایفا کرده اند. در بازسازی عتبات عالیات نیز این نقش به خوبی نمایان است. زنان با مشارکت فعال در این فرآیند، به نوعی تجلی دهنده همدلی و همکاری اجتماعی بوده اند. حضور زنان در این پروژه ها نه تنها به عنوان نیروهای کار، بلکه به عنوان رهبران و مدیران پروژه، نشان دهنده توانمندی های گسترده آنان است. نقش زنان در هماهنگی و مدیریت این پروژه ها به خوبی نشان می دهد که چگونه می توانند با قدرت و دلسوزی به پیشبرد اهداف بزرگ اجتماعی و فرهنگی کمک کنند.

یکی از مهمترین نقش های زنان در بازسازی عتبات عالیات، فرهنگ سازی و تربیت نسل جوان است. زنان با آموزش و تربیت فرزندان خود، ارزش های دینی و فرهنگی را به نسل های بعدی منتقل می کنند. آنها با مشارکت در این پروژه ها، الگویی از همدلی و همیاری برای جوانان فراهم می کنند. این نقش نه تنها در داخل خانواده ها، بلکه در جامعه نیز به چشم می خورد.

بازسازی عتبات عالیات فرصتی مناسب برای احیای هنرهای ایرانی و اسلامی فراهم کرده است. زنان هنرمند و مهندسان زن ایرانی با مهارت های خود در زمینه های مختلف مانند معرق کاری، درود گری، رسمی بندی، کاشی کاری، مینا کاری، خاتم کاری و ... به بازسازی این مکان های مقدس کمک شایانی کرده اند. این فعالیت ها نه تنها به بازسازی فیزیکی این اماکن کمک کرده بلکه به حفظ و ترویج هنرهای سنتی ایرانی و اسلامی نیز منجر شده است. زنان با نقش خود در این

حوزه ها نشان داده اند که چگونه می توان هنر و معنویت را در کنار هم به کار گرفت و به یک هدف مشترک خدمت کرد.

یکی از دستاوردهای مهم در بازسازی عتبات، طراحی و ایجاد راه های نوین مشارکت مردمی است. زنان با ابتکارات خود در ایجاد انجمن ها و گروه های داوطلبانه، نقش مهمی در این زمینه ایفا کرده اند. این گروه ها نه تنها به جمع آوری کمک های مالی و مادی کمک کرده اند بلکه به ایجاد فضایی برای مشارکت اجتماعی و فرهنگی نیز منجر شده اند. زنان با استفاده از شبکه های اجتماعی و رسانه های جمعی، توانسته اند مردم را به شرکت در این حرکت بزرگ دعوت کنند و نقش کلیدی در موقعیت این پروژه ها داشته باشند.

بازسازی عتبات عالیات نه تنها به عنوان یک پروژه عمرانی، بلکه به عنوان یک حرکت فرهنگی و اجتماعی، نیازمند مشارکت همه جانبه جامعه است. زنان با نقش برجسته خود، نشان داده اند که می توانند در این مسیر پیشرو باشند و تأثیری عمیق بر این حرکت بزرگ داشته باشند. تداوم این مشارکت نه تنها به بازسازی عتبات کمک خواهد کرد، بلکه به ارتقای فرهنگ و هویت اسلامی - ایرانی نیز خواهد انجامید. این نقش نه تنها به عنوان یک وظیفه دینی و معنوی، بلکه به عنوان یک مسئولیت اجتماعی و فرهنگی باید مورد توجه قرار گیرد. در پایان، باید به اهمیت تداوم این حرکت و ضرورت حمایت مستمر از نقش زنان به بازسازی عتبات عالیات تأکید کرد. زنان با تعهد و پشتکار خود، می توانند همچنان به عنوان ستون های اصلی این حرکت بزرگ فرهنگی و اجتماعی و مذهبی باقی بمانند و با تلاش های خود به آینده ای روشن تر و پرامیدتر برای جامعه اسلامی ما کمک کنند.

منابع:

ا حمدی، نزہت، نهاد وقف، دگرگونی ها و کارکردهای فرهنگی - مذهبی ان در عصر صفوی، رساله دکتری رشته تاریخ، دانشگاه الزهرا، 1380 ش.

1. استر آبادی، میرزا مهدی خان منشی، تاریخ جهانگشای نادری، انتشارات انجمن آثار ملی ایران، 1341 ش.

2. افرا فر، مرضیه، ملک زاده، الهام، حسنی فر، عبدالرحمن، بررسی عملکرد زنان واقف و تأثیر فعالیت آنان از مشروطه تا پایان پهلوی، 1395 ش.

3. جوادی، میلاد، سایت ستاد بازسازی عتبات عالیات، ضرورت ها و دستاوردها، 1399 ش. www.atabat.org.

4. حسن زاده، عبدالله، میر علی، سمیه، نگاهی به نقش سه زن در تاریخ بیهقی، نشریه مطالعات انتقادی ادبیات دانشگاه انگلستان، 1394 ش.

5. دادفر، سجاد، تأملی بر نقش زائران ایرانی در رونق اقتصادی عتبات، فصل نامه تاریخ روابط خارجی، ش 42، بهار 1389.

6. دبیر سیاقی، محمد، موقوفات انیس الدوله، وقف میراث جاودان، ش 50، تابستان.

7. دهخدا، لغت نامه دهخدا.

8. سایت وزارت کشور: moi.ir.

9. سایت سازمان حج و زیارت: hajj.ir.

10. سایت خبرگزاری جمهوری اسلامی، irna.ir.

11. سعیدیان جزی، مریم، تحلیل و بررسی نقش اجتماعی زنان شیعی و پیامدهای آن در سده نخستین عصر غیبت، نشریه زن و جامعه، 1396 ش.

12. شیخ عباس قمی، سفینه البحار، ترجمه محمد باقر ساعدی، ج 2، 1374 ش.

13. صدر حاج سید جوادی، احمد، دایره المعارف تشیع، تهران، انتشارات حکمت، 1383 ش.

14. غفاری کاشانی، قاضی احمد بن محمد، تاریخ نگارستان، کتاب
فروشی حافظ، 1369 ش.
15. قائدان، علی اصغر، عتبات عالیات عراق، تهران، مشعر، 1387 ش.
16. لانگریک، استیون همرلی، تاریخ سیاسی و اجتماعی و اقتصادی
عراق 1500-1900، ترجمه اسدالله توکلی و محمد رضا مصباحی، مشهد،
نشر قدس رضوی.
17. لانگه، سارا، معیارهایی برای توانا سازی زنان، تهران، روشنگران،
1372 ش.
18. مروی، محمد کاظم، عالم آرای نادری، جلد 3، 1364 ش.
19. مصاحب، غلامحسین، دائرة المعارف فارسی، تهران، امیر کبیر،
1363 ش.
20. یار شاطر، احسان، دانشنامه ایران و اسلام، تهران، بنگاه ترجمه نشر
کتاب، چاپ اول، 1354 ش.

